

① קא 11

② אהליקא

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה. (א, א)

אע"פ שמנאן בחייהו בשמותן חזר ומנאן במיתתן, להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים שמוציא ומכניסן במספר ובשמותם, שנאמר (ישעי' מ') המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא - רש"י ממדרש רבה.

ב', ז'. וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות.

פירש"י וז"ל: שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה עכ"ל. עיין בספר שפתי חכמים שהקשה וז"ל: מקשים מג"ל דמשום שעתיד לדבר עם השכינה דלמא דהנה מכיר אמו שכבר היה בן ג' חדשים וי"ל דכתיב ותצפנהו מסתמא במקום חשך כו' וא"כ מסתמא לא היה מכיר את אמו עכ"ל. אבל באמת בגמ' כתובות [דף ס' ע"א] אמרינן: סומא מנא ידע אמר רב אשי בריחא ובטעמא¹⁴, ודוחק לומר דדוקא הוא מכיר על ידי ריחא וטעמא¹⁵. ואפשר דזהו דוקא אחר שיונק, אבל זה לא התחיל לינוק¹⁶. אבל האמת נראה דכיון דהדיוק הוא ממה שאמרה "מן העבריות" לבת פרעה, א"כ על כרחך שתלתה שאינו רוצה לינוק מאשה מצרית, ולזה פירש [רש"י] דעתה של מרים, ודו"ק.

הנה¹⁷ דברי רש"י אלו הוכאו להלכה ברמ"א יו"ד [סי' פ"א ס"ז], וז"ל: חלב מצרית כחלב ישראלית ומ"מ לא יניקו תינוק מן המצרית אם אפשר בישראלית דחלב עובדת כוכבים מטמם חלב ומוליד לו טבע רע עכ"ל. ועיי"ש בביאור הגר"א בשם הרשב"א שמקור הדבר הוא ממה רבינו שסירב לינוק מן המצריות ומשום שהיה עתיד לדבר עם השכינה, עיי"ש. ולכאורה תמוה, איך אפשר ללמוד מכאן הלכה למעשה, הא כאן מפורש הטעם שלא ינק משום שעתיד לדבר עם השכינה, וא"כ מנא לן שכן הדין אצל כל א' ואחד, וכי כל אחד עתיד לדבר עם השכינה? ומבואר מזה לימוד גדול בענין החינוך שצריך האב ליתן לבניו, והיינו שלכל ילד קטן יש סיכוי לדבר עם השכינה, ולכן צריך להיות כל ענין בחינוכו במדרגה כזו של "עתיד לדבר עם השכינה", וזהו מה שצריכים לזכור כשכאים לבחור חינוך בשביל הילדים - בקדושה ובטהרה.

להודיע לנו ענין זה, שגם בהיותם בגלות הם בבחינת כוכבים, וכשם שהכוכבים מזהירים ונוצצים בחשכת הלילה, כמו כן בני ישראל מזהירים ומאירים בתוך חשכת הגלות.

ובגמרא מגילה (ט"ז א') אמרו, שאוהביו וחכמיו של המן אמרו לו: אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים, כשהם יורדים יורדים עד עפר וכשהם עולים עולים עד לכוכבים, ולכאורה נראה מזה שלישאל יש שני מצבים שונים זה מזה, אם להיות במעלה עליונה כדמיון כוכבים, או ח"ו בירידה התחתונה כדוגמת העפר, אולם כאן גילחה לנו התורה שבאמת שתי הבחינות משמשות גם יחד בעם ישראל, שגם כשהם בתכלית הירידה דוגמת העפר - גם אז הם בבחינת מה דוגמת הכוכבים.

ובגמרא ברכות (ג"ו ב') איתא, א"ל ההוא צדוקי לר' ישמעאל, חזאי דקטיף לי כוכבא [עקרתי כוכב בחלום - רש"י], א"ל בר ישראל גנבת, א"ל חזאי דבלעתי לכוכבא, אמר ליה בר ישראל זבנתיה ואכלת לדמיה, ופירש רש"י: ישראל גנבתיה וכו', שנמשלו לכוכבים, ע"כ, מרומז גם כאן ענין זה, שאף כשהישראל הוא בתכלית הירידה ובשפל המצב, היינו שנגנב ונמכר לעבד, גם אז הוא כדמיון ותואר כוכב.

ופירש"י: צדק, שהוא מזל שלך, ובכל זאת החזיק עצמו כעפר, באומרו ואנכי עפר ואפר, והיינו מה שאמרו בגמרא (חולין פ"ט א'), לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם וגו', אמר להם הקב"ה לישראל, חושקני בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם, אמר ואנכי עפר ואפר, למשה ואהרן, אמרו ונחנו מה, לדוד אמר ואנכי תולעת ולא איש, אבל עכו"ם אינו כן, נתתי גדולה לנמרוד, אמר הבה נבנה לנו עיר, לפרעה אמר מי ה', לסנחריב וכו', לנבוכדנצר וכו' לחירם מלך צור וכו' עיי"ש, מבואר בזה שזוהי תכונת עם ישראל דוקא, להקטין עצמם גם בהיותם ברום המעלה ועולים עד לכוכבים, ובגלל מדה זו חשק ה' בהם ובחר בהם ואהב אותם, כמו שסיים הכתוב (דברים ז' ז'), כי מאהבת ה' אתכם וגו'.

זשר לבאר, שלכן חזר ומנה אותם כאן ואתם בראש הספר, להודיע בזה גדולתם וכותם ורום ערכם גם כשהם בגלות, וזהו ש' שהמשילים לכוכבים, היינו שגם בהיותם ת' משועבדים ונכנעים מושפלים וירודים, אז הם מתבלטים ברוממותם והשיבותם יורים ונוצצים ככוכבים מתוך חשכת ענים דם, וכשם שהיתה דוגמא זו ביוסף, שעם זו עבד וגם ניתן בבית האסורים, בכל זאת ר' כולם את גדלו ורום תפארתו, ובין יפר ובין שר בית הסוהר מסרו לידו את כל גתם ומינהו לקצין ומושל בגלל שראו כי אתו וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו, כן ענין זה ג"כ בגלות בני ישראל במצרים, זראל פרו ורבו שלא כדרך הטבע, וגם היו רים ועצומים כמוש"נ ויעצמו במאד מאד ולא הארץ אותם, והמצרים היו נראים בעיני עם כקוצים לעומת בני ישראל (כמו שפי' פרשים לל"א ברש"י), והיינו שבני ישראל התעלו לגבי המצרים הן בגבורתם והן כמתם ויופיים וכדומה, ובכך גם בהיותם לזת בתכלית הירידה וההשפלה - גם אז עולים ומזהירים ככוכבים ברום מעלתם, ון בתחילת הספר המספר כאן מענין גלות רים, חזר ומנאן בשמותם כדמיון הכוכבים,

ראו לו לצדוקי בחלום, שעקר ובלע כוכב, יינו שאפילו יחיד מישראל, גם אם אינו ש מסויים, נמשל לכוכב גם בהיותו בתכלית רידה ובשפל המצב, וכ"ש בכללות עם ישראל, יינו ש'מלבד הבחינה כשהם עולים וכו' וכשהם ידים וכו', יש אצלם גם בחינה זו שאף וזותם בתכלית הירידה עד עפר, גם אז יש גם בחינת זוהרם ואורם המזהירים ככוכבים. ומצינו בחינה זו גם להיפך, שגם בהיות יראל ברום המעלה בבחינת עולים עד לכוכבים, אז מחזיקים עצמם בעניות ובשפלות כעפר, וז' שמצינו באברהם אבינו שהיה גשיא אלקים, ל מלכי מזרח ומערב משכימים לפתחו (ב"ב יז ב'), הרי דהיה בתכלית הרוממות, וכן לו ה' ברום הכוכבים, וכמו שאמרו בגמ' נת (קנ"ו ב'), דא"ל הקב"ה לאברהם, מאי תד דקאי צדק במערב אהרנא ליה במזרח,

שלשת האותות נחש צרעת דם שנצטוו לעשות לפני העם. יש לפרש עפי"מ שהגדנו כבר שאין הפירוש שמשה חשש שישראל לא יאמינו ביכולת ה', שזה כבר נודע להם מהאבות, אלא שהרגישו בעצמם שעדיין לא נתמרק חטאם מגלגולם הקדום מדור אנוש דור המבול ודור הפלגה, חטא ע"ז ג"ע ושפ"ד, דור אנוש בע"ז שחידשו בימיו, ודור המבול בג"ע, ודור הפלגה חטא שפ"ד שהוא חטא הפירוד בין עליונים לתחתונים שכבר דברנו מזה באריכות, ויחשבו שהוא מטעם שצריכין להתמרק בארבע מאות שנה שלמות, וכדאיתא פסיקתא שאמרו ישראל ת' שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו. בזה חשב משה שלא יאמינו שהגיע הקץ. ובודאי כן הוא האמת, אבל לא יכלו להתמהמה כי הי' באים בשער הנו"ן של טומאה רח"ל, והוציאים בזכות שעתידין לקבל את התורה אוריין תליתאי לעומת שלש העבירות ועדיין נצרכין מירוק ואז תהי' הרפואה לכל ג' חטאים אלו בשלימות. וזה שלשת האותות, נחש לעומת חטא ע"ז חטא דור אנוש ג"ע חטא דור המבול, וכמו שכבר דברנו שעונש הצרעת מקביל ביותר לחטא ג"ע, כי צרעת היא לבן ומראות נגעים ע"ב כמנין חסד וכמ"ש (ישעי' ג') ושפח אד' קדקוד בנות ציון, דם הוא לעומת חטא שפ"ד חטא דור הפלגה וכנ"ל. וזה נחש וצרעת שחזרו לקדמותן, זה למטה וזה שבה כבשרו, רמז לסילוק החטא והעונש מעתה. אך אות הדם לא חזר להיות מים, וזהו שברש"י שומע אני שבידו הם נהפכים לדם ואז כשירדו לארץ יהיו בהווייתן וכו', והיינו שהי' הו"א לומר דהוא כמו שני האותות הקודמים, אך באמת אינו כן. והטעם יש לומר בפשיטות כמ"ש רש"י שרמז להם שבמכה הראשונה נפרע מאלהותם, ועוד ששני האותות הקודמים מורים על הקלקול, ע"כ לרמז על התיקון חזרו כבתחילה, אבל דם שמורה על החיבור של גוף ונפש דוגמת עליונים בתחתונים אלא השפיכה לארץ היא רומזת לשפ"ד, אבל הדם עצמו לא יתכן להחזירו למים:

4) 229' ה' (סולמני 3.7)

שמות: א) ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם, וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו, ויפן כה וכה וירא כי אין איש, ויך את המצרי ויטמנהו בחול (ב', י"א). במצרים היו יהודים מתבוללים כמו בכל הארצות בגלויות השונות, שחשבו שיש אצל המצריים ליברליים, תרבות מצרית, שהם קודם כל אנשים. וגם היו כאלה בין היהודים המתבוללים, שסברו שהיהודים צריכים להיות קודם-כל אנשים, פרוגר-סיביים, שהליכתם וכל מעשיהם ושאיתם רק להתבולל בין העם המצרי. ברם, כאן ראה משה שאיש מצרי, גם הליברלי הזה, אם כי הנהו "איש", כלומר: אישיות נעלה, בכל זאת מכה אף הוא, ואת מי? – את "איש" עברי, את המתבולל והמתכחש בעמו, שאינו שומר דתו, ונשאר רק איש. אבל "איש עברי מאחיו" – כשהמצריים הגויים מכים – אז גם אם הוא מאחיו המצריים, אינם מבדילים בין יהודי שומר דתו ותורתו, ובין אם הוא מתבולל ומתכחש, והוא כמו "מאחיו" ... ויפן כה וכה וירא "כי אין איש" – כשנוגע הדבר ליהודים – אז אין הרגש האנושי בקרבו. ולכן "ויך את המצרי" – כאן לא נאמר איש, אלא סתם מצרי. הנהו גוי ככל הגויים....